

СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ КОСАРИКІВ ТОНКИХ (*GLADIOLUS TENUIS* M. VIEB.) НА ПОЛТАВЩИНІ

Браткевич Т.О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник – Орлова Л.Д., доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Багато видів вищих рослин на Полтавщині мають обмежений ареал або зменшуються чисельно внаслідок зміни умов навколишнього середовища чи безпосереднього знищення їх місцезростань. Лучна рослинність досить різноманітна, та її видовий склад значно змінюється внаслідок інтенсивної господарської діяльності.

Одним із видів лучних рослин, чисельність якого зменшується з кожним роком, є *Gladiolus tenuis* M. Vieb. (*G. apterus* Klok.) [2, 11].

Головною метою нашої роботи було дослідження сучасного стану вивчення *G. tenuis* на Полтавщині. Використано такі методи, як: аналітичний (аналіз теоретичного матеріалу про вид, сучасний стан його вивчення та охоронюваного статусу); аналогія та порівняння (співставлення різних наукових статей та узагальнень щодо наведеної теми); узагальнення і систематизація відомостей.

Косарики або дикі гладіолуси відносяться до гігромезофітів та геофітів, входять до давнього мезогігрофільного флорогенетичного комплексу [9, 11, 13].

Вид занесений до Червоної книги України, охороняється на Полтавщині в заказниках «Глибочанський», «Жукове», «Рожаївський», «Котове», «Лизняна балка», «Короленкова дача», «Пісоцько-Конькове», «Садочки», «Нижньопсільський», «Середньосульський», «Гирло Хоролу», «Рогозів куток», «Любка», «Псільський», «Зозуленцеві луки», «Сторожовий», РЛП «Нижньоворсклянський», «Диканський» [2, 11].

Чисельність та поширення виду стрімко скорочується через масове нищення в періоди квітування та плодоношення. Знищення надземної частини призводить до порушення накопичення поживних речовин, які забезпечують нормальний розвиток рослини наступної весни [4].

Серед перших відомостей про флору Полтавщини, в тому числі охоронюваної в теперішньому розумінні, потрібно назвати праці відомих вчених-ботаніків XIX ст. А. С. Роговича, В. В. Монтрезора, А. М. Краснова, І. Ф. Шмальгаузена. У них наведені місцезнаходження багатьох дикорослих видів. Найповнішим зведенням по флорі полтавської місцевості є видана у 1927 р. «Флора околиць Полтави (з повним списком дикої рослинності)» С. О. Іллічевського [5]. У цій праці викладені не лише результати польових досліджень, а й наводиться аналіз літературних даних попередніх авторів.

Вагомою роботою 2-ї половини ХХ ст. є «Конспект флори Лівобережного Придніпров'я» О. М. Байрак, (1997 р.), у якій наведені картосхеми поширення деяких рідкісних видів рослин [1].

«Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини» авторства О. М. Байрак та Н. О. Стецюк (2005 р.) містить інформація щодо поширення виду *G. tenuis* в Україні, загальну характеристику рослин, антропогенний вплив та заходи охорони [2].

У 2-му виданні «Стежинами Червоної книги» В. Г. Собко 2007 р. випуску, виокремлюються відмінність виду від споріднених з ними косариків болотних (*G. palustris* Gaudin.) та косариків італійських (*G. italicus* Mill.), а саме наявність дуже вузької пластинки листків [10].

У монографії Л. М. Гомлі та Д. А. Давидова визначено місцезростання *G. tenuis* як малопоширеного виду флори Полтавського р-ну [3].

Л. Д. Орловою та М. В. Чумак було здійснено польові дослідження популяцій рідкісного виду *G. tenuis* на території заплавної луки околиць с. Затін Великобагачанського району Полтавської області. Проведені біометричні проміри дозволили встановити інтервал значень, середні розміри та кількість вегетативних і генеративних органів. Отримані дані дещо відрізнялися від наведених у відомій літературі, а деякі представлені вперше. Дослідники встановили динаміку чисельності популяції виду в басейні річки Псел. Також була вивчена інтенсивність транспірації. Отримані інтервал показників, середні значення, сезонний хід транспірації. Виявлено, що цей показник виду корелює із проходженням фенологічних фаз розвитку: зростає до квітання, а потім зменшується. Крім того, нами відмічений вплив кліматичних умов на транспірацію (дощова або посушлива погода, висока або помірною температура тощо). Відмічено, що вид належать до групи рослин, які є залежними від надземних запасів води і саме тому зростають на добре зволжених ділянках. З'ясовано, що несприятливі погодні умови (посушлива погода та висока температура) сприяли зниженню показника транспірації. Наголошено, що популяції виду околиць с. Затін В.-Багачанського р-ну Полтавської області можна вважати малими і, як наслідок дуже вразливими, що прослідковується при оцінці динаміки чисельності [8-9, 12].

Л. Д. Орлова і Ю. П. Левченко простежили за чисельністю досить великої раніше популяції на заплавної луці р. Псел в околицях с. Бірки В.-Багачанського району Полтавської області. Було встановлено, що вона стрімко зменшилась за останнє десятиріччя. Доцільним вважається постійний моніторинг за змінами в популяціях і прийняття відповідних заходів по її захисту [6-7].

На структуру та чисельність популяції найбільший вплив мають викошування та розорювання луки, надмірне випасання худоби, зривання в букети [2, 10, 11].

Не дивлячись на суттєве зменшення чисельності, угруповання *G. tenuis* зустрічаються на території Полтавщини. Потрібно забезпечити умови для їх

подальшого збереження та відновлення. Для цього необхідно ретельно вивчати особливості екології, біоморфології та фізіології виду, з'ясувати антропогенний вплив на нього та знаходити оптимальні варіанти природоохоронних заходів (створення заказників місцевого значення; реінтродукція; заборона випасу худоби та сінокосіння до кінця плодоношення на досліджуваній території, збору рослин на букети тощо).

Список використаних джерел:

1. Байрак О. М. Конспект флори Лівобережного Придніпров'я. Судинні рослини. Полтава, 1997. 164 с.
2. Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. Полтава, 2005. 248 с.
3. Гомля Л. М., Давидов Д. А. Флора вищих судинних рослин Полтавського району. Довідник. Полтава, 2008. 263 с.
4. Збережи, де стоїш, де живеш. По сторінках Червоної книги Полтавщини. Рослинний світ / Під заг. ред. О. М. Байрак. Полтава: Верстка, 1998. 206 с.
5. Іллічевський С. О. Флора околиць Полтави (з повним списком дикої рослинності). Полтава, 1927. 32 с.
6. Орлова Л. Д., Левченко Ю. П. Біоекологія лучних рослин на ділянках за участю косариків тонких / Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття: матер. Всеукраїнської студентської наук.-практ. конф. Полтава, 2007. С. 149–150.
7. Орлова Л. Д., Левченко Ю. П. Морфометричні показники *Gladiolus tenuis* Vieb. с. Бірки Великобагачанського району Полтавської області // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження глобальної стратегії збереження рослин : матер. II міжнарод. наук. конф. (9-12 жовтня 2012 р., м. Умань, Черкаська область). К.: Паливода А. В., 2012. С. 152–153.
8. Орлова Л. Д., Чумак М. В. Динаміка чисельності популяції *Gladiolus tenuis* M. Vieb в басейні річки Псел (Полтавщина) // Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин : матер. III Міжнар. наук. конф. (4-7 червня 2014 р., м. Львів, Україна). С. 134–136.
9. Орлова Л. Д., Чумак М. В. Неочікувана знахідка *Gladiolus tenuis* Vieb. на Полтавщині / Біорізноманіття в світлі ноосферної концепції В. І. Вернадського: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 18-19 квітня 2013 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава: Астроя, 2013. С. 126–128.
10. Собко В. Г. Стежинами Червоної книги. К., 2007. 280 с.
11. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 912 с.
12. Чумак М. Косарики тонкі (*Gladiolus tenuis* M. Vieb.) заплавних луків околиць с. Затін Великобагачанського району Полтавської області / Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з біологічних наук : зб. тез доповідей підсумкової наук.-практ. конф. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. С. 105–106.
13. Щоб росли горицвіти: розповіді про рідкісні рослини та тварини Полтавщини / Д. С. Івашин, В. М. Самородов, В. В. Буйдін та ін. Полтава, 1990. 70 с.